

¹⁸ Авер'янов В. Б. Провідна понятійна новела Кодексу адміністративного судочинства України: доктринальний аналіз [Текст] // Вісник Вишого адміністративного суду України. – 2010. – № 2. – С. 3–15.

¹⁹ Мацелик Т. О. Функції органів публічної адміністрації-провідних суб'єктів адміністративного права [Текст] / Т. О. Мацелик // Вісник Запорізького національного університету. – Запорыжжя, 2012. – № 1. – С. 208–209.

²⁰ Колтаков В. К. Вказана праця.

Резюме

У статті розглядається проблема понятійного апарату публічної адміністрації. Акцентовано увагу на категоріях «влада», «публічний інтерес», «суб'єкт владних повноважень», «управлінські функції».

Ключові слова: влада, суб'єкт, функції, публічний інтерес.

Резюме

В статье рассматривается проблема понятийного аппарата публичной администрации. Акцентируется внимание на категориях «власть», «публичный интерес», «субъект властных полномочий», «управленческие функции».

Ключевые слова: власть, субъект, функции, публичный интерес.

Summary

The article revives the problem of conceptual apparatus of public administration. Attention is concentrated on categories of the authority, public interest, government agencies and administrative functions.

Key words: authority, subject, functions, public interest.

Отримано 23.03.2012

С. П. ПАРАНИЦЯ

Сергій Павлович Параниця, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету ДПС України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

У світлі правотворчих процесів, що відбуваються в Україні, та їх спрямованості на пошук нової моделі взаємовідносин особи і держави у напрямі істотного звуження обсягів втручання останньої у життя суспільства актуальності набувають наукові дослідження щодо забезпечення екологічних прав, що являють собою важливу складову прав людини.

Серед фахівців, які займалися дослідженням правового забезпечення екологічних прав, необхідно відзначити таких правознавців, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, М. М. Бринчук, Ю. П. Битяк, Ю. О. Вовк, І. І. Каракаш, Н. Р. Кобецька, О. С. Колбасов, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, Н. І. Матузов, В. К. Попов, Ю. С. Шемшученко та ін.

У 1972 р. Н. І. Матузов одним із перших запропонував розглянути питання про законодавче закріплення екологічних прав громадян¹.

Логічним продовженням цього став основний Закон нашої держави – Конституція України 1996 року, який визначив основні напрями правового регулювання в екологічній сфері, а саме: питання екологічної безпеки, використання природних ресурсів, охорони довкілля. Закріплення основних напрямів, у першу чергу, стосується прав людини користуватися природними об'єктами права власності народу (ст. 13), у тому числі правом власності на землю (ст. 14); обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України (ст. 16), на безпечне для життя і здоров'я довкілля, інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50), кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі та відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66). Згідно зі ст. 21 Конституції України екологічні права належать до невідчужуваних, непорушних прав і свобод людини².

На законодавчому рівні екологічні права в Україні були закріплені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.³, згодом вони були зафіксовані в Конституції України, а також в низці законодавчих актів, таких як: закони України «Про охорону атмосферного повітря»⁴, «Про екологічну експертизу»⁵, «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру»⁶, Земельний кодекс України⁷, Водний кодекс України⁸ та в інших підзаконних нормативно-правових актах.

Держава та її інститути мають служити особі, обов'язок держави не лише закріпити в нормативних правових актах в якнайповнішому обсязі права людини, а й забезпечити їх практичну реалізацію і захист з використанням правових засобів у даній сфері.

Зважаючи на це, можна стверджувати, що реалізація прав і свобод громадян забезпечується у взаємовідносинах громадян з державою, при цьому держава покликана виражати публічні, спільні інтереси, а відтак діяти на основі норм публічного права. Забезпечення державою прав і свобод людини є публічною діяльністю⁹.

Поняття публічного інтересу в юридичній літературі визначається як признаний державою і забезпечений правом інтерес соціального суспільства, задоволення якого служить гарантією його існування та розвитку¹⁰.

Нерідко як синонім публічного інтересу використовують поняття громадського інтересу. Ю. А. Тихомиров зазначає, що родове поняття публічного інтересу поєднується з видовим нормативним поняттям – інтереси суспільства і держави, національної безпеки, загальні інтереси, інтереси нації, народів, населення, загальноекономічні інтереси, інтереси екологічного благополуччя, регіональні й місцеві інтереси, корпоративні інтереси¹¹.

Таким чином, у юридичній науці екологічні права пов'язують з екологічним інтересом. Зокрема, Г. В. Анісімова визначила екологічний інтерес як об'єктивно існуюче ставлення соціальних суб'єктів до екологічних потреб та інших умов життя, що забезпечують їм нормальну життєдіяльність та екологічну рівновагу в навколишньому природному середовищі. Отже, можна погодитися з її думкою, що суб'єктивне екологічне право є юридичною формою реалізації екологічних інтересів громадян¹².

Предметом регулювання адміністративного права, як відомо, є відносини публічної діяльності, зокрема про це йдеться у працях В. І. Андрейцева¹³, І. А. Куяна¹⁴. Визначальними критеріями у тлумаченні завдань адміністративного права мають стати такі нові функції, як «правозабезпечувальна» (забезпечення реалізації прав і свобод людини) і «правозахисна» (захист порушених прав), у тому числі щодо адміністративно-правового забезпечення екологічних прав громадян¹⁵.

Сьогодні екологічні права становлять окрему групу прав людини і громадянина та мають комплексний характер. З огляду на це М. М. Бринчук визначив екологічні права людини як визнані та закріплені у законодавстві права індивіда, що забезпечують задоволення різноманітних потреб при взаємодії з природою¹⁶.

На жаль, сьогодні у нашій державі відсутній єдиний кодифікований акт, який би об'єднав усі нормативно-правові акти, що спрямовані на врегулювання суспільних відносин в екологічній сфері, тобто Екологічний кодекс, ідея розробки якого і навіть обґрунтування напрямів її практичної реалізації формувалися вченими-юристами ще в середині ХХ ст. (зокрема, праці О. Колбасова¹⁷, В. К. Попова¹⁸ та ін.), однак який відсутній і до цього часу. Щоправда, останнім часом істотно активізувалася робота у напрямі підготовки проекту Екологічного кодексу України (робота профільного комітету Верховної Ради України, Всеукраїнської екологічної ліги), формулювання конкретних пропозицій щодо можливого використання позитивного досвіду зарубіжних країн у вирішенні аналогічних питань (наприклад, урахування положень Екологічного кодексу Республіки Башкортостан¹⁹, проекту Екологічного кодексу Республіки Білорусь²⁰).

Загострення екологічних проблем потребує активних законодавчих, правозастосовних та організаційних заходів з боку держави, уповноважених державних органів та громадськості, спрямованих на реалізацію гарантій екологічних прав громадян.

Однак єдиного підходу до визначення поняття «гарантія» в науковій літературі не існує. Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови слово «гарантія» – порука в чомусь, забезпечення чого-небудь²¹.

Поняття «гарантія» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну можливість захисту прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення²².

У сфері забезпечення екологічних прав громадян можна констатувати, що до об'єктивних чинників відносять відповідність та якість установлених у законодавстві нормативів і стандартів у сфері екологічних відносин; до суб'єктивних чинників – фактичний стан (основи морального, духовного виховання) в зазначеній сфері. Гарантії виражають різноманітність і багатство зв'язків, існуючих у суспільстві.

Погляд на гарантії як певну сукупність умов та засобів визнавався й іншими вченими, але що стосується класифікації гарантій прав і свобод людини, то в юридичній літературі не склалося єдиної думки з цього питання.

Зокрема, М. І. Козюбра пропонує розподілити гарантії прав і свобод людини на дві великі групи: загальні і спеціальні, або юридичні. До загальних гарантій він пропонує віднести економічні, політичні, ідеологічні та суспільні гарантії²³.

Розкриваючи вищезгадані загальні гарантії, можна дійти висновку, що: 1) економічні гарантії екологічних прав як побудова ринкової економіки потребують державного регулювання екологічних правовідносин конкретними правовими засобами, водночас коло даних засобів, підстави застосування та їхні види мають визначатися на законодавчому рівні; 2) політичні гарантії екологічних прав – необхідність створення та підтримки режиму законності у сфері виконавчої влади з метою забезпечення захисту в адміністративно-правових відносинах умов для реалізації екологічних прав та свобод громадян; 3) ідеологічні гарантії екологічних прав визначити як формування відповідного природного середовища; 4) суспільні гарантії екологічних прав, попри поширене використання, можна визначити як забезпечення високих стандартів життя та рівний доступ її громадян до суспільних благ та послуг у даній сфері.

Під спеціальними гарантіями М. І. Козюбра розуміє систему спеціальних, закріплених в юридичних нормах, правових засобів, за допомогою яких забезпечується можливість реалізації прав, а також захист і охорона прав людини від порушень з боку посадових осіб, державних органів і громадян²³, що, на нашу думку, є слушним, бо гарантує реалізацію екологічних прав громадян.

Самостійним видом юридичних гарантій є юридичні засоби захисту екологічних прав громадян. Вони забезпечують можливість кожному громадянину за допомогою юрисдикційних органів держави знайти необхідний захист суб'єктивних екологічних прав та інтересів.

Прикро визнавати, що реалізувати та захистити екологічні права кожного в державі сьогодні, як правильно зазначено в юридичній літературі, дуже складно, оскільки не розроблено та законодавчо не закріплено загальну, комплексну систему нормативів якості навколишнього середовища, яка дасть змогу говорити про її безпечність.

Така потреба викликана тим, що навіть за наявності сприятливих економічних, політичних та інших загальних умов, добре розробленої системи юридичних гарантій може бути недосяжною мета належної реалізації та захисту суб'єктивних екологічних прав громадян. Тому необхідно говорити про гарантії не лише екологічних прав та інтересів, а й їхніх гарантій, тобто про «гарантії гарантій». Саме тут і проявляється велике значення еколого-правової організаційної, управлінської діяльності суб'єктів права, яка спрямована на реалізацію усіх видів гарантій суб'єктивних екологічних прав, і така діяльність є загальною умовою дієвості всієї системи гарантій прав та інтересів.

У цьому контексті слушною є думка, Н. В. Вітрука, який пропонує розрізняти гарантії реалізації та гарантії охорони (захисту). Він визначає і склад зазначених видів гарантій, зокрема, до гарантій реалізації відносить такі: конкретизацію меж прав і обов'язків, установлення юридичних фактів, з якими пов'язуються їхня реалізація, визначення процесуально-процедурних форм реалізації прав, свобод і обов'язків, законних інтересів, заходи заохочення і пільги для стимулювання ефективної їх реалізації²⁴. А до гарантій охорони (захисту) – заходи профілактики і запобігання правопорушенням, заходи припинення й інші правозабезпечувальні заходи, заходи правового захисту, заходи юридичної відповідальності, заходи нагляду і контролю за правомірністю поведінки суб'єктів права з метою виявлення випадків правопорушень, процесуально-процедурні норми реалізації таких заходів.

Щодо гарантій захисту, доцільно звернути увагу на думку Н. І. Матузова і А. В. Малько, які вважають, що вони являють собою соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризує три етапи:

- 1) *пізнавальний*, який дає змогу розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні знання про соціальну і правову політику держави;
- 2) *ідеологічний*, який використовується політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей у середині країни та за її межами;
- 3) *практичний*, що визнається як інструментарій юриспруденції, передумова задоволення соціальних благ особи.

У цьому разі встановлені державою гарантії репрезентують право.

Виходячи з цього, автори визначають гарантії як систему соціально-економічних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють можливості для здійснення своїх прав, свобод, інтересів²⁵.

Такий розподіл буде логічним з багатьох причин, зокрема тому, що враховує особливості гарантій реалізації екологічних прав громадян.

Цікавим є те, що питанню адміністративно-правових гарантій прав громадян багато уваги приділяє і міжнародна спільнота, а особливо міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» (ЕПЛ), яку засновано у 1994 р.з метою надання допомоги у захисті екологічних прав фізичним та юридичним особам, сприяння розвитку природоохоронної справи, екологічної освіти, науки та культури. Значну увагу ЕПЛ приділяє вихованню нового покоління юристів-екологів, які усвідомлюють надзвичайну важливість донесення до громадян інформації про їхні права, зокрема в екологічній сфері²⁶.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що адміністративно-правові гарантії екологічних прав громадян складаються з таких основних елементів.

По-перше, це чітко сформульовані положення законів, якими регулюються питання екологічних прав громадян; усунення суперечностей між правовими нормами, порушення чи недотримання яких ініціює застосування адміністративних стягнень у зазначеній сфері.

По-друге, це дотримання принципів притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері дотримання екологічних прав громадян.

По-третє, наявність державного контролю забезпечення екологічних прав громадян. Зміст державного контролю включає спостереження, аналіз та перевірку діяльності відповідних органів та їхніх посадових осіб щодо виконання поставлених перед ними завдань, дотримання установлених державою правил, норм і стандартів у екологічній сфері.

Отже, створення в Україні нового та реформування чинного адміністративного законодавства має відбуватися на підставі науково обґрунтованого врахування соціальних, економічних, політичних змін, що відбуваються для створення ефективного правового механізму захисту суспільних відносин.

1. Матузов Н. И. Личность. Права. Демократия / Н. И. Матузов. – Саратов, 1972. – С. 147–174.
2. Конституція України: із змінами, внесеними згідно із Законом України від 08.12.2004 р. № 2222–IV. – К.: Велес, 2008. – 48 с.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
4. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 678.
5. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 р. № 45/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.
6. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 08.06.2000 р. № 1809–III [Електронний ресурс] : офіційний текст // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1809-14>.
7. Земельний кодекс Відомості від 25.10.2001 № 2768–III // Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
8. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
9. Коломоєць Т. О. Примус в екологічному праві як складова адміністративного примусу у публічному праві України / Т. О. Коломоєць // Держава і право. – 2005. – Вип. 27. – С. 449–455.
10. Тихомиров Ю. А. Публичное право // Ю. А. Тихомиров. – М., 1995. – С. 55.
11. Тихомиров Ю. А. Публично-правовое регулирование: динамика сфер и методов / Ю. А. Тихомиров // Журнал рос. права. – 2001. – № 5.
12. Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Г. В. Анісімова / НЮА України. – Харків, 1996.
13. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : [навч. та наук.-практ. посібник] / Володимир Іванович Андрейцев. – К.: Знання Прес, 2002. – 332 с.
14. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. А. Куян. – К., 2001. – 18 с.
15. Бринчук М. М. Теоретичні основи екологічних прав людини / М. М. Бринчук // Держава і право. – 2004. – № 5. – С. 5–15.
16. Коваленко Л. П. Адміністративно-правові заходи охорони навколишнього природного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. П. Коваленко. – Х., 2003. – 18 с.
17. Колбасов О. С. Закон об охране природы в СССР. Каким ему быть? Мнение и предложения ученых / О. С. Колбасов, С. А. Боголюбов. – М., 1991. – С. 6.
18. Попов В. К. Проблеми систематизації екологічного законодавства / В. К. Попов : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики»]. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999. – С. 221–225.
19. Экологический кодекс Республики Башкортостан // Ведомости Государственного Собрания – Курултая, Президента и Правительства Республики Башкортостан. – 2004. – № 1(175). – Ст. 12.
20. Постановление Совета Министров Республики Беларусь «Об утверждении Концепции проекта Экологического кодекса Республики Беларусь» от 16.12.2005 № 1460. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoby.info/docum09/part15/akt15565.htm>.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл.
22. Малейн Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан / Н. С. Малейн // Советское государство и право. – 1994. – № 6. – С. 43.
23. Советский закон и гражданин [текст] : юрид. справ.: в 2 ч. / Б. М. Бабин, Н. И. Козюбры. – Киев : Наук. думка, 1988. – Ч. 2: – [4-е изд., доп.].
24. Витрук Н. В. Основные теории правового положения личности в социалистическом обществе / Н. В. Витрук. – М. : Наука, 1979. – 229 с.
25. Теория государства и права. Курс лекцій / [под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько]. – М.: Юристъ, 1997. – С. 275.
26. Екологія. Право людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epl.org.ua/> – Назва з екрану.

Резюме

У статті розглянуто зміст і значення феномену адміністративно-правового забезпечення екологічних прав громадян. На основі проведеного аналізу визначено поняття, особливості та класифікацію гарантій екологічних прав громадян.

Ключові слова: адміністративно-правові гарантії, публічний інтерес, екологічний інтерес, гарантії, класифікація гарантій прав і свобод людини, гарантії реалізації та гарантії охорони.

Резюме

В статье рассматриваются содержание и значение феномена административно-правового обеспечения экологических прав граждан. На основе проведенного анализа определены понятие, особенности и классификация гарантий экологических прав граждан.

Ключевые слова: административно-правовые гарантии, публичный интерес, экологический интерес, гарантии, классификация гарантий прав и свобод человека, гарантии реализации и гарантии охраны.

Summary

In this paper the author discusses content and meaning of the phenomenon of administrative and legal support of environmental rights. On the basis of the analysis defined the concept, characteristics and classification guarantees environmental rights.

Key words: administrative and legal guarantees, the public interest, environmental interest, guarantees, warranties classification of human rights, warranties and guarantees of protection.

Отримано 10.02.2012

Р. С. СЕРГЄЄВ

Роман Сергійович Сергєєв, кандидат юридичних наук, начальник юридичного відділу ТОВ «ІЛК «Рента»

БОГОХУЛЬСТВО ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У культовій практиці богохульством називають нешанобливе використання імені Бога, діви Марії, святих, предметів культу, а також паплюження будь-яких об'єктів релігійного поклоніння і шанування, та карається церквою і світськими властями тих держав, де церква підпорядкована державі.

У праві деяких країн богохульство є одним з релігійних злочинів. У різні періоди історії та у певних народів це поняття тлумачилось і переслідувалось за законом по-різному. Всякий винний у посяганні на релігійні святині й, тим більш, на бога державної релігії, мав відповідати за це, як за державний злочин. На цьому частково було засновано юридичну сторону, спрямовану проти християн.

З поширенням і утвердженням християнства при слабкому розвитку юридичних понять в перші сторіччя нашої ери при морально-релігійному і політичному впливі церкви мало місце повне змішування галузей права та релігії, понять злочинного і гріховного, від якого наука права та позитивні законодавства змогли відмовитись лише у XIX ст.¹

У Московській державі звинуваченому в богохульстві загрожувала смертна кара через повішання, обезглавлення або утоплення, що була передбачена Соборним уложенням 1649 р. (Гл. 1 Соборного Уложення («Про богохульників і церковних мятежників»). Цей Свід законів був першим законодавчим документом, в якому виникла тенденція до поділу на галузі, притаманна будь-якому сучасному законодавству².

У законодавстві Російської імперії кримінальна відповідальність за богохульство була пом'якшена: винному в богохульстві призначалося покарання у вигляді позбавлення всіх прав, конфіскації власності й заслання на каторжні роботи на строк до 15 років. Основний критерій, що визначав міру покарання, – місце, де безпосередньо був скоєний злочин: у церкві, в іншому публічному місці при велелюдному зібранні, при свідках. Ненавмисне богохульство, вчинене через нерозуміння, неуцтво або пияцтво, каралося тюрмою. При цьому до відповідальності притягувався не тільки винний, а й свідки злочину, в разі, якщо вони не довели про вчинений злочин.

Цікавий той факт, що покарання за богохульство чи осуд віри, вчинене за допомогою друкованих чи писемних, будь-яким чином розповсюджених творів (ст. 181 Уложення про покарання кримінальні та виконавчі), було нижчим за публічне богохульство чи осуд віри. Хоча, здавалося б, друк, що може справляти вплив на більшу кількість людей і навіть на наступні покоління, являє собою набагато небезпечніший засіб скоєння цього злочину, ніж усне слово, дія якого обмежена порівняно незначною кількістю слухачів і зовсім не довгочасна.

В ісламських країнах, де юридично-правова система ще прийняла зазначені основи римського права щодо релігії, богохульство досі залишається злочином, за який може бути призначене покарання аж до смертної кари. У Пакистані сьогодні діє закон про богохульство, згідно з яким вища міра покарання через повішання застосовується за образу пророка Мухаммеда, Святого Корану.

Сьогодні в ряді європейських країн (у тому числі в Україні, Польщі) існує кримінальна відповідальність за образу релігійних почуттів віруючих (ст. 161 КК України), за пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України), за незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України) та за перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 КК України).

Абсолютно очевидно, що будь-які фізичні діяння особи, які стосуються вираження у вульгарній формі свого презирства, демонстрації принизливого ставлення до об'єктів релігійного поклоніння віруючих, грубої образи їх релігійних почуттів, є суспільнонебезпечним діянням³. Такі діяння, без сумніву, потребують застосування до винного достатньо жорстких кримінально-правових санкцій.

Приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями мають за мету принизити, образити, тобто показати неповноцінність, обмеженість людей